

RAJSKA DOLINA

P o l o n c a C e s a r - N e d z b a l a

V prejšnjem stoletju so se po vsem ozemlju Združenih držav Amerike rojevale utopične naselbine. Še posebej veliko jih je nastalo v drugi polovici 19. stoletja. Njihovi ustanovitelji so imeli pri ustvarjanju takih naselbin velikokrat poštene namene, nemalokrat pa so utopične kolonije temeljile na čisti goljufiji. Lahkovernim ljudem so z obljubami in lažmi speljali pri služenju denar. V utopične pustolovščine so se spuščali priseljenci iz vseh evropskih držav in tudi Slovencem te ideje niso bile tuje.

Leta 1837 je prišel v Ameriko Andrej Bernard Smolnikar. Ko je 1840 potoval po Ameriki, se je ob Huronskem jezeru ustavil pri misijonarju Francu Pircu, potem pa se je vrnil čez mesto Erie v Pensilvanijo in na vzhod. Med potjo si je ogledal tudi naselbino Economy ob reki Ohio, ki jo je ustanovil Nemec Rapp. Ta naselbina je tudi Smolnikarja spodbudila, da je sam kasneje ustanovil nekaj podobnih. V tistem času se je seznanil tudi z ameriškimi fourieristi.

Leta 1843 je Smolnikar ustanovil svojo prvo utopično naselbino v kraju Limestone v severozahodni Pensilvaniji. Naselbino so sestavljali privrženci Smolnikarjeve verske ločine, ki jo je ustanovil v Bostonu. Imeli so precej zemlje, ukvarjali pa so se v glavnem z vprašanjem, kako z izboljšano tehniko olajšati delo do tolikšne mere, da bi na koncu postalo nepotrebno. Smolnikar je najel gradbenika, ki je izdelal nenavadne načrte za gradnjo mlinov na veter. Ti bi črpali vodo iz nižjih na višje ležeče kraje. Tako speljano vodo bi uporabljali kot pogonsko silo za vodne mline, ki naj bi poganjali poljedelske stroje. Zaslужek posestva bi bil skupna last. Ko so naseljenci spoznali, da je načrt neizvedljiv, so se razšli.

Smolnikar je kasneje spet poskušal ustanoviti naselbine, urejene po načelih Charlesa Fouriera. Kupil je več posestev in privabil ljudi, vendar pa se jih nikoli več ni zbralo toliko kot v Limestoneu.¹

Tudi misijonar Franc Pirc je ustanavljal slovenske naselbine, vendar drugače kot Smolnikar in drugi utopisti. Vabil je Slovence v naselbine, ki jih je ustanovil, potem pa jih je pustil, da so sami poskrbeli za svoje finančne in gospodarske zadeve. Pirčeve naselbine so bile take kot katerekoli druge vasi, le da je v njih živelo več Slovencev.

Nastanek, življenje in usoda slovenske katoliške naselbine v Rajski dolini so bili dobro znani med rojaki po vseh Združenih državah in še posebej med tistimi v Kaliforniji vse do začetka druge svetovne vojne. Odtlej so spomini na ponesrečen poskus združitve Slovencev na podeželju bledeli in slednjič utonili v pozabo. Tako med kalifornijskimi Slovenci leta 1985 ni bilo človeka, ki bi vedel in mi znal pokazati, kako priti v Rajsko dolino.

Po dolgoletnem raziskovanju in poizvedovanju sem slednjič obiskala področje, na katerem so se pred skoraj sto leti naselili slovenski izseljenci v katoliški koloniji. Podatki, ki so mi bili na voljo, so me najprej pripeljali približno 113 milj severno od San Francisca, v mesto Ukiah, središče okraja Mendocino. Od tam me je pot vodila proti severu v 20 milj oddaljeno mestoce Willits.

Po poizvedovanju na policiji in pri mestnem šerifu sem dobila napotke za nadaljnje odkrivanje. Omogočili pa so mi tudi vzpostaviti stik z današnjimi lastniki posestva v Rajski dolini, ki so me povabili, naj jih obiščem.

Aprila 1854 sta brata Pierce in Frank Asbill na poti iz okraja Sonoma proti severu naletela na dolinico, ki ju je spominjala na biblični rajski vrt. Tako je Rajska dolina dobila svoje ime. Ozemlje Rajske doline je pripadalo tamkajšnjemu indijanskemu plemenu vse do leta 1868, ko sta 10.000 akrov kupila F.D. Townsend in R.S. Clary. Rajska dolina je ležala v sredini posestva, kjer sta še leta 1880 živela Townsend in Clary z družinama. Oba lastnika sta kmalu zabredla v finančne težave, zato jima je banka iz Ukiaha 28. novembra 1895 posestvo odvzela. Že naslednjega dne, 29. novembra 1895, pa je posestvo v Rajski dolini odkupil slovenski duhovnik Peter Josip Jeram.

Peter Josip Jeram se je rodil 28. julija 1857 v Smolevi pri Železnikih. V Kranju je 1873 končal nižjo gimnazijo. Vseskozi je bil zelo dober dijak. Istega leta je prišel iz Amerike na

obisk misijonar Janez Čebulj. Ko se je vračal, je vzel šest-najstletnega Jerama s seboj. Na poti v Ameriko sta se ustavila na Dunaju, kjer sta od Leopoldinine družbe dobila 300 goldinarjev popotnine. Od tam sta čez Liverpool odpotovala v New York. Jeram je nekaj časa ostal v Calumetu v Michiganu, ki se je že razvijal v slovensko naselbino. Naslednjega leta (1874) pa se je Jeram s Čebuljevo pomočjo vpisal v semenišče St. Francis v Milwaukeeju v državi Wisconsin. Ves čas študija je imel Peter najboljše ocene. 1880 je postal duhovnik in kmalu za tem je prišla v Ameriko njegova sestra Uršula, da bi mu gospodinjala. Do leta 1889 je misijoniral in župnikoval predvsem v Minnesoti, nekaj časa pa je bil tudi profesor v semenišču St. Thomas v mestu St. Paul v Minnesoti. Tam je poučeval nemščino.²

1889 je Jeram odšel v Južno Dakoto (South Dakota), ki je prav takrat postala del ameriške unije. Število prebivalcev v tej novi državi je hitro raslo, katoliških duhovnikov pa ni bilo mnogo, zato je Jeram ostal tam tri leta. V tem času je začel pisati angleško slovnico za Slovence, ki so imeli velike težave s tujim jezikom. 1893 je rokopis Slovensko-angleške slovnice prodal Jožefu Buhu, uredniku Amerikanskega Slovenca. Za slovnico je dobil 100 dolarjev in petindvajset izvodov knjige ob izidu leta 1895. Slovenski rojaki so jo lahko kupovali po dolarju.³

Peter Majerle,⁴ rojak iz San Francisca, se je v času med 1895 in 1896 mudil v rodnem Predgradu ob Kolpi. 18. septembra 1895 je pisal prijatelju v San Francisco:

»...Marka Majerleta in Faniko in djeka tudi lepo pozdravim in gospoda Peter Jerama in mu povej desam une bukve odrajtal ve Lublan.«⁵

Iz pisma lahko sklepamo, da je Peter Jeram po Majerletu poslal v Ljubljano nekaj izvodov svoje knjige.

V času ob koncu stoletja je v San Franciscu živelo že precej Slovencev in drugih južnih Slovanov (predvsem Dalmatincev), niso pa imeli svojega duhovnika. 1894 so zato zbrali blizu šeststo podpisov in jih izročili tamkajšnjemu škofu Riordanu, ki naj bi jim priskrbel slovenskega duhovnika. Tako je Amerikanski Slovenec 1. junija 1894 objavil novico o prihodu Petra

Josipa Jerama v San Francisco. Njegovi farani so bili Dalmatinci, Čehi, Slovaki in Slovenci. Teh je bilo takrat v mestu že dvesto.⁶

Prvič zasledimo zamisel o slovenski katoliški naselbini v pismu z dne 24. julija 1895, ki ga je Jeram iz San Francisca pisal Jožefu Buhu. V njem namreč pravi, da bi bilo treba Slovence odpeljati iz mest na podeželje, ker naši izseljenci zaradi mestne civilizacije duševno propadajo.⁷

Jeseni 1895 se je Jeram seznanil z zemljiškim zastopnikom W.F. Langom iz San Francisca, ki je posredoval pri nakupu zemlje. Jeram je tako začel uresničevati svoj načrt katoliške kolonije, kamor naj bi se zatekli ogroženi Slovenci. Ustanoviti je namreč nameraval katoliško naselbino v okraju Mendocino ob reki Jegulji (Eel River) na posestvu v Rajski dolini (Eden Valley Ranch). K Jeramovi odločitvi je morda pripomoglo tudi dejstvo, da je v neposredni bližini Rajske doline v okraju Mendocino že delovalo nekaj utopičnih naselbin, nekaj pa jih je bilo ustanovljenih po propadu slovenske utopične kolonije.⁸

Posestvo se je razprostiralo na 10.000 akrih zemlje. Le 500 akrov je bilo ravnine, kjer bi lahko imeli polja, ostali svet pa je bil gričevnat in hribovit, pokrit z gorskimi pašniki ter z borovimi, smrekovimi, hrastovimi in sekvojevimi drevesi.

Peter Josip Jeram (Archives of Archdiocese of St. Paul and Minneapolis)

Jeramu je bila kmetija všeč, zato je sklenil tu ustanoviti slovensko katoliško naselbino. Treba mu je bilo le še zbrati denar. Za uresničitev Jeramove zamisli bi moralo več Slovencev družno vložiti svoje prihranke. Da bi Slovence obvestil o svoji nameri in jih zanjo pridobil, je objavil pozive in poročila v obeh tedanjih slovenskih časopisih v Ameriki: v Amerikanskem Slovincu in v Glasu naroda.

Slovenci v San Franciscu so že od vsega začetka spremljali dogodke, povezane z ustanavljanjem Jeramove kolonije. O njih so obveščali svoje prijatelje v mestu samem, v Kaliforniji in drugih ameriških zveznih državah, pa tudi tiste v domovini. O tem pričajo ohranjena pisma, ki jih je Peter Majerle iz Predgrada pisal prijatelju Marku Jonkeju v San Francisco. Peter Majerle se je leta 1895 iz San Franciscu vrnil v Slovenijo in se s prihranki lotil kmetovanja. Ker pa je bilo življenje slovenskega kmeta v tem času še vedno zelo težavno, se je že naslednjega leta (1896) spet odpravil v Kalifornijo. Marko Jonke je Majerleta v pismih nagovarjal, naj kmetijo v Predgradu proda in pride v Rajsko dolino.

»Neznam kaku bum sturil lesa sum si prepravil več in morta nakopal in japna kipl vam kako mi ti pišeš de naj bi seskepa prodal pa de bi tistam prišl na grund ja Dragi marko to jast lahko res prodam use sam kase vi več ankrt na stanovite in kabote začeli več kaj kmetovat unda jast tu lahko rasprodam pa tistam pridem ti prav deš denem ovde sreče stegnijl v polanah (v mislih ima Poljansko dolino ob Kolpi, op. P.C. -N.) saje tudi ni nem zakaj ovde je sako leto slabej trtje je še skončano pšenica tudi nej letas nič rodila inta druga letina je še pomalo težaki in dekle so pa dragi de ih nej za preplatit a krajcara pa nej za dobit is domačje kače adn dušo pistit ti praviš da te serce boli za ta kraj zato bodi ziher zadovoln dasi tiste da ne maš obene brige ovde tiste buš zmerom bol živel ko ovde.«⁹

Le mesec dni kasneje je Peter Majerle pisal prijatelju Juretu Šterku v San Francisco:

»...tiiše morem spomnit de ako boš grunt prevzel tiste ve Kaliforniji unda boš ti iše najbolj sturil pametno deti in tvojo

mamo ksebi zemeš oni soiše jaka žena in pre grunti bi tebi iše bili ot pomoči...«¹⁰

Jeram se je tudi sam obrnil na rojake v domovini. V svojem pozivu v Novicah gospodarskih, obrtniških in narodnih¹¹ ugotavlja, da bi bila kmetija v Rajski dolini predvsem primerna za poljedelstvo (vinogradništvo, sadjarstvo) in za živinorejo (reja prašičev, goveda in ovac). Hkrati pa ne pozabi omeniti, da je na področju farme veliko premoga, bakra, marmorja in da so celo našli sledove živega srebra. Upal je prav gotovo tudi na naravna bogastva, ki jih je kalifornijska zemlja polna. Tako predstavijo so mu verjetno vsilili zemljiški posredniki, ki so pri prodaji zemlje spretno goljufali. Približno v tem času, pa tudi kasneje, so številni slovenski delavci svoje s trdom prislužene prihranke hoteli vložiti v nakup obdelovalne zemlje in so čisto postali žrtve lažne propagande. Agentje so jim zagotavljali, da na farmi raste vse, od pomaranč do žita. Poleg tega so jim zaupno prišepnili, da je zemlja prav gotovo bogata tudi z nafto in zlato rudo. Pri tem pa so pogosto »pozabili« omeniti, da na takih kmetijah ni ne hiše ne hleva in sploh ni vse tako, kot bi moralo biti. Zato je mogoče, da je tudi Jeram nasedel propagandi goljufivih agentov.

Jeram ceni vrednost zemlje na 250.000 dolarjev, banka pa bi jo prodala za 70 ali 80.000. S tolikšno vsoto bi poleg zemlje dobil še 1200 glav goveje živine, 400 prašičev, 60 konj, na posestvu v Rajski dolini pa je že stala hiša s tremi velikimi hlevi. Naseljenci bi z nakupom dobili še 300 ton sena, vse poljedelsko orodje, kovaške in mizarske pripomočke, žitno seme za spomladansko setev, les za plotove in pa sadni vrt. Po Jeramovih besedah je bilo vse pripravljeno za delo in je čakalo le na pridne roke, ki bi uresničile podobo o zemeljskem rajju. Če bi banki plačali 15.000 dolarjev, bi ostanek lahko izplačali v obrokih s šestodstotnimi obrestmi. Jeram je bil prepričan, da bi toliko denarja zlahka zbrali, če bi se več Slovencev združilo in tudi dolg bi s pridnim delom kaj hitro poravnali.

Pri vsem tem je Jeram načrtoval tudi daleč v prihodnost, saj bi sčasoma naseljenci zemljo odkupili in svoje posestvo znatno razširili. Prepričan je bil, da bi imelo na takem posestvu dovolj prostora 400 gospodarjev.

Jeram se je dogovarjal tudi z železniško družbo, ki je bila

pripravljena pomagati naseljencem, če bi zares ustanovili novo naselbino. Iz San Francisca do mesteca Ukiah bi se priseljenci prvič lahko pripeljali zastonj. Kasneje pa bi Rajsko dolino z železniško progo lahko povezali s 45 milj oddaljenim Ukiahom. Od tam je tedaj vodil le kolovoz.¹²

Odziv na Jeramove zamisli je bil zelo velik. Slovenci, ki so se nameravali naseliti v Rajski dolini, so po svojih možnostih prispevali denar, ostali pa so skrbno spremljali razvoj in usodo naselbine.

Slovenski izseljenci, razkropljeni po širni Ameriki, so se začeli zanimati za slovensko naselbino v Kaliforniji. Rojak Martin Majerle, ki je živel in delal v Calumetu v Michiganu, je 2. februarja 1896 takole pisal prijatelju v San Francisco:

**Ko berem časopise Glas Naroda vidim destе začeli naselitev slovencev in ko vidim desi ti tudi dober podporni ut te naseljitve slovencev te prijateljsko uprašam kod svojiga sošolca in ja znam desime dober poznal mogoče deme seboš spomnil zato te uprašam kako tastvar obstoji dali je saki deležen tega grunta kikaj da in kako bodete vi to vodili, tukaj ima več fantov ki bi šli tistam s famelijo in jast bi sam rat znal čeprije tistam doli dobi grunta desiga sam zase obdeluje in jeli ostane njegov ali se bode delalo ukumopanijo in ko pišete debote tolike živine gojili tu bodo člani tega grunta sami delali ali bodo težake rabili in če bi tistam prišel s famelijo dali dobi grunt po svoji svoli ali mu ga da tudi kaj več dajo če ga hoče in če je grunt več skleran (clear, angleško = čist, opomba P.C.-N.) ali je šele zaklenat ker ne kleranega grunta dobi tukaj 160 akri zastojn toje komštet potle nebi bilo vredno pojt tistam nerečem glih de bi moralo biti use posnaženo le tuliko debise mogla famelija natistem grunti zderževati in še bilo kakšniga zaslužka zraven debise famelijo uzderžaval, tudi birat znal koliko dobi grunta za par sto tolari še eden tistam pride s famelijo in kuliko akri pride na 100 tolari tote prosim demi use natanko pišeš ker jest več nemislim nazaj u poljane (Poljanska dolina ob Kolpi, opomba P.C.-N.) ker tam nimogoče živeti in sem nakanil zeti se ti famelijo semkaj uto deželo ker jest sem več popret tukaj mislim detije znano in sem se vernil nazaj še leta 1887 bil sem tam blizo 9 let prevračal usakojako ali nimo-*

goče tam živeti kosem use zapravlil sem spet sem kaj prišel še pret leto dan in sem si namenil uti deželi ostati. Zato te prosim Dragi prijatel Marko popišimi use natanko kako je in kakobo in se ne bi mogli člani tega grunta izplačati u obrokiah dali jim propade njih dinar ali ga nazaj, dobijo jest imam jako vesele tistam in bise rat s prigrajci (tu misli na prebivalce Predgrada v Poljanski dolini ob Kolpi, opomba P.C.-N.) zmešal drugega noviga ti neznam kaj pisat ušumi še delam 8 mesci je slab zaslužek drugo nič nego teprijateljsko pozdravim jest tvoj sošolc Martin Majerle Hriblanski Majtine.»¹³

Le nekaj dni kasneje se Martin Majerle zahvaljuje prijatelju za pismo, ki mu je pojasnilo delovanje in ureditev naselbine v Rajski dolini. Ohranjena pisma pričajo tudi o hitrosti širjenja informacij med Slovenci v Združenih državah Amerike.

»Primijo sam tvoj vredni list ki si mi pisal razumel sem use dobro in mi jako dopade kako mi upisuješ upismu na dale vas pa prosim tebe in mojega brata Marka in Jureta Siveta založite zame 100\$ uvašo kolonijo iliti za naselbino ako nečete sto saj 50\$ note da sem tudi deležen tiste zvami nadalje naznanim moje razmere tukaj jest bi jako rat poslal eneh 100 tolari in kemi ni mogoče od tukaj ker sem vtsranjen 2 dni od kalometa (Calumet, Michigan, opomba P.C.-N.) ušumo več sem tukaj 8 mescev delam za eno kompanijo in ta kumpanija daje le pol leta meni ček damiga tudi prec čečem delo pustit ali ne bi rat ker dela bo še en mesec to je do konca marca in onda prijem prec tam k vama kaj sem popret zdignil imam u Kalometi bom ki dinari za to vas prosim založite zame gori omenjeno svoto dok jest k vam pridem in vam povernem posebno patebi prosim dami to prošnjo usliši ker kako ti pišeš je že malo časa ker jest sum gotovo namenil tistam ščim tukaj delo doveršimo...»¹⁴

Tudi Marko Bluth je v Amerikanskem Slovencu bral o ustanavljanju Rajske doline in poskušal več zvedeti o Jeramovih načrtih, zato je pisal prijatelju v San Francisco:

»...Dragi prijatu prosu bi te da bi mi odpisau na te moje ver-

*stice ako tibo dobra volja in mi malo razodu kako ti kaj živiš in ako misliš se po primet Kmetije tud ti in ako bi blo kaj še zame na svetu čeni prekesno in če bom mogu dospet vto obljubljenno deželo.*¹⁵

Slovenci so z vseh strani pošiljali denar za nakup Rajske doline. Ohranilo se je sporočilo Marka Blutha, ki ga je skupaj z denarjem poslal Jeramu:

**Opomnem jih Častiti g. moje Ime naj ne priočijo v Am. Sl. več kot Neimenovan iz TOWERA, Minn. 10 doll. a Rezit (receipt, angleško = potrdilo o prejemu, opomba P.C.-N.) prosim na moj adres popolnoma če bi pa dnar ne pršu dopraviga časa tukaj jim priložim 10c za Poštino Nazaj Mr Markus Bluth Soudan, St. Louis Co., Minn., Box 252 Z Bogom želim dober v speh pri tem podjetju in bi se kdaj videli v zlati Deželi.*¹⁶

V nekaj mesecih je Jeram z delnicami, ki jih je prodajal po en dolar, zbral 25.000 dolarjev in 20. februarja 1896 je z banko v Ukiahu sklenil dokončno kupno pogodbo za 75.000 dolarjev, kar na svoje ime. Kasneje se je izkazalo, da je bilo to zelo neprevidno in celo usodno. 25.000 dolarjev je banki izplačal takoj, 50.000 dolarjev pa bi morali s šestodstotnimi obrestmi plačati v petih letih. Kmalu nato pa so morali slovenski delavci za delnice odšteti že dva dolarja.¹⁷

V Amerikanskem Slovcu je Jeram objavil spiske lastnikov delnic¹⁸ in hkrati Slovence, ki so se nameravali naseliti v Eden Valley, obveščal, kdaj in kje se dobijo in jim dajal tudi vsa navodila, kako priti v Rajsko dolino.

Takoj po sklenitvi kupčije se je triinpetdeset prvih Slovencev skupaj z Jeramom odpravilo v Rajsko dolino. Z vlakom so se peljali do Ukiaha, od tam pa so pešali, ali pa se peljali z vozovi, do posestva. Nekaj mož se je takoj vrnilo, od koder so prišli, tako da jih je ostalo le štiriinštirideset, številni pa so še vedno prihajali z vseh strani unije. Jeram je od njih zahteval, naj s seboj ne nosijo ničesar, kar bi ne bilo nujno potrebno.¹⁹

Slovenski rojaki so bili zelo navdušeni, o čemer pričajo pisma, ki so jih objavljali v Amerikanskem Slovcu.²⁰ S prihodom prvih naseljencev v Rajsko dolino pa se je tudi ameriška javnost začela zanimati za novoustanovljeno kolonijo. Tako so v lokalnih časopisih izšla razna poročila o naselju.²¹

Jeramov načrt je predvideval, da bi se v novo slovensko naselbino priselilo 400 družin, vsega skupaj dva tisoč ljudi. Najprej bi zgradili veliko stanovanjsko poslopje, kjer bi se začasno lahko naselilo okrog sto priseljencev. V prvih letih (štiri ali pet let) bi naseljenci skupno obdelovali zemljo in se ukvarjali predvsem z živinorejo. Ko pa bi zemljo izboljšali in bi si že vse družine dogradile svoj dom, bi zemljo razdelili. Vsaka družina bi lahko kupila deset ali pa tudi več akrov in plačala primerno vsoto. Postaviti so nameravali tudi svojo šolo, cerkev, in zadružno trgovino.

Iz teh načrtov vidimo, da je imel Jeram v mislih nekakšno socialistično zasnovano zadružno naselbino, v kateri bi vsi delali za vse.

Največ ljudi (dvesto oseb) je prišlo v Rajsko dolino marca 1896. Jeram sam jih je šel iskat v Chicago in jih čez San Francisco pripeljal v Eden Valley. Posamezniki so prihajali še za njimi, veliko pa jih je že takrat zapustilo naselbino. Tako je bilo v začetku maja v Rajski dolini okrog dvesto slovenskih naseljencev.²²

Hišo na levi so si postavili slovenski naseljenci v času, ko so živeli v Rajski dolini (foto last družine Harrah)

Že zelo zgodaj pa so začeli novo naselbino kritizirati. Prve pripombe je objavil ameriški časopis San Francisco Chronicle že v maju 1896. Avtor članka v omenjenem časopisu svari javnost pred slovenskimi katoličani, ki so *»strašansko nevarni ljudje, kajti že pri vstopu na ameriška tla so držali v eni roki bodalce v drugi dinamitno patrono!«* Pisec tudi pravi, da je to *divje ljudstvo, slepo vdano duhovščini in sčasoma še lahko postane politično nevarno lepi Kaliforniji.* V članku lahko preberemo tudi to, da *»vlada med naseljenci v Rajski dolini glad in stiska in je že izbruhnil upor med kolonisti.«*²³

Jeram je odšel v uredništvo San Francisco Chronicle, kjer se je pritožil, tako da je časnik preklical nekatere laži, vendar pa so se težave še vedno nadaljevale. Vedno več je bilo piscev, ki so se pritoževali nad razmerami v Rajski dolini.

Kljub pretiravanjem pa obtožbe v San Francisco Chronicle le niso bile popolnoma iz trte zvite. Že konec aprila (le dva meseca po prihodu prvih kolonistov) se je med ljudmi pojavilo nezadovoljstvo. O tem pričajo dopisi Slovencev iz Rajske doline, ki so bili objavljeni v Amerikanskem Slovincu. Pisec članka, objavljenega v Amerikanskem Slovincu 5. maja 1896²⁴, poroča, da so nekateri rojaki naselbino že zapustili. Pravi tudi, da so duhovniki iz vseh krajev po Združenih državah pošiljali veliko *»svetih podob in druge pobožne reči, s katerimi so duhovni preplavili kolonijo.*

Jeram je 12. aprila izbral odbor, s katerim je vodil naselbino. Sam je bil predsednik in blagajnik, pomagali pa so mu podpredsednik, tajnik, poštar in drugi odborniki.²⁵

Kot bi lahko sklepali iz pisma, ki ga je George Šterk 25. maja 1896 poslal v San Francisco, so zunaj naselbine krožile govorice o tem, da je v Rajski dolini prišlo tudi do streljanja. George Šterk streljanja ne zanika, poskuša pa ga razložiti.

»...ti meni pišeš da misliš sum pridt nas poglet kako je kaji tukaji Saji to imaš prav da prideš da vidiš sam sa svojimi očmi kako je tukaji in kaje daje tukaji takrat buš se previžal kaje daje tukaji in kako se gbijamo in strelamo buš videl kdor da laže ali da tiste ki tiste pridejo ali da pa jest Zavoli streljenja je bilo pa tako gosp Jeram so štelali na pse ker pret Hotelom imamo narejeno za ruže in za sako verste zelenjavo pa gosp Jeram so hteli samo pse samo poplašit pa zraven preko puta je en star Haus (house,

angleško = hiša, opomba P.C.-N.) in *vu tem Hauzu so bili fantje in na srečo je res eneme fanti kugla čes hlače in malo kuže ranila podt kolenom to je use kaj je bilo mi kismo tukaji si še nismo nizmenili za tu svar a vi pa ste naredili da se gbijamo zakaji se bi gbijali Ludje saji imamo dosti živine za gbijat in tudi dosti zajest Tist ker so prišli otot koje Konda prišel znimi tist fanje neso naredili naselbini ni enega centa dobitka nam iše zgubo stari on neje ni enega dneva delal zakaji je bil zmaram bolan in žeji ka je prišel *vu Mesto pa nas govarja tonam zdeji za plačo.*²⁶*

Iz pisma se torej vidi, da nekateri naseljenci niso imeli pravnega odnosa do dela in da so svoj odhod iz Rajske doline v mestu hoteli prikazati v drugačni luči in opravičiti svoje vede-nje. Šterk nadaljuje:

*»Patudi je ih veliko ker so šli preč in tudi znabit da iše ih puje ali. Človek im nemare zabranit usak dela kaj sam zna Jest bum tukaji ostal meni se dopade samo to se bojim da nemo mogli is plati toje use kar jest znam mi imamo naji bolši Renč za Živino karje ih tukaji in za poledelovo bomo tudi imeli usi zadosti samo če bu htelo rast vam jest mislim da neka svar nebu rasla ali nemarem preu zagvišno reč dokle nem videl.*²⁷

O delavnosti nekaterih rojakov se ne da dvomiti. Naselbino so začeli ustvarjati čisto na novo, zato bi se jim vloženi trud povrnil šele po nekaj letih dela. Šterk v omenjenem pismu podrobno opisuje tudi delo, ki so ga dotlej že opravili:

»Tudi žage še nemamo tukaji in kuplena je in mislim da pride ta drugi teden les za hiše sečemo in plac za žago delamo tudi germje sečemo in pucamo ko bomo vjeseni orali in de-le-to in pšenico sejali in stedenec smo tudi naredili ker bomo imeli po useh hišah vode zadosti po mesti. Ti meni pišeš ali se iše more lota (lot, angleško = zemljišče, opomba P.C.-N.) dobit loto buš lahko dubil saji ih je izmerjenih 200 lot in vlečenih ih je bilo mislim 62 pa tudi ti ki so prošli so pa lota ostale za lote se neji trba nič bat ih bu lahko usaki imel imamo dosti zemlje za lote Mi tukaji nemamo iše

nobenega mitinga (meeting, angleško = shod, zbor, seja, opomba P.C.-N.) nam kaj smo enega imeli ka smo gori prišli ker smo si iz voleli mesare in čobane in za krave dojit in prekunjih vuštali za gatnare Cimermane za stedence kopat in za Hotel kipara nam daji mislim da ka pride koporacija vun da bomo imeli mitink in na pervega Juniya mislim da mi derktori pujemo vu Jukajo se podpisat Tako ako prideš lesum se lahko znašemi kunji prepelaš iz Jukaje vu našo domovino saji naši konji grejo vsaki teden vu Jukajo buš se vozil dva dana iz Jukaje do naše zemlje če buš se pa sam vus uzet buš lahko prišel en dan tako mi piši kada misliš prit da ti bum pisa kada pujejo naši konji dali in ka prideš mi prinesi en galun šnapsa In jest sum Švegli pisal da mi naji kupi templance in lesnu pošele in če ih neji pa ih ti kupi in pernes. Tudi živine nevem kuliko jeje zakaji je iše nesmo prešteli zadnjega tega mesca bu use prešteto potem bomo znali kuliko jeje.«²⁸

Slovenski naseljenci so v Rajski dolini iskali tudi naravna bogastva. Šterk pravi:

»...in kateri grunt je iše za komštet neji nič vreden za kmetijo vam zna bit da se bi dubilo kakova ruda mi tukaji iščemo rudo po governemskem gruntu in če najdemo potem bomo uzeli tudi ka lesum prideš pernesinam hrena za 1 tolar da gabomo imeli zasadit in nekaji zajest in kvitat (quit, angleško = opustiti, prenehati, opomba P.C.-N.) ti neji treba vu Cuker Hauzu poprei ko vidiš tukaji ali si ti bu dopalo ali ne.«²⁹

Iz zadnjih vrstic vidimo, da Šterk ni bil povsem prepričan ali bo prijatelju v Rajski dolini všeč ali ne. V tistih časih je bilo delo v mestih težko dobiti, zato ni bilo vredno tvegati in na koncu ostati praznih rok.

19. junija je v Amerikanskem Slovencu objavljeno pismo Antona Murnika, poštarja v Rajski dolini, ki že ugotavlja, da so bili kolonisti prevarani, in pravi, da se večina ne pusti več dolgo slepariti. Naselbina je kupila tudi opremo za žago, ki naj bi dajala kraju nekaj zaslužka. Jeram in skupina njemu bližnjih je kupila nekakšno starinsko kolesje, ki ni bilo kaj prida

uporabno. Poročevalec tudi pravi, da bi za isto ceno lahko kupili novo opremo in tako žago usposobili za delo.³⁰

Glavni vzrok za nezadovoljstvo pa so vzbudile Jeramove odločitve in pogodba, ki jo je sestavil. V njej je odločil, da mora celotno premoženje, vloženo v naselbino, ostati petdeset let nedotaknjeno. Torej bi ljudje zemlje ne dobili v svojo last v petih letih, kot je prvotno načrtoval, ampak bi vse dotlej delali na skupni zemlji. Taki odločitvi so se ljudje upirali, kljub temu pa so pogodbo podpisali. »Komunistična« ureditev jim ni bila všeč, saj so celo življenje delali za druge in so si zdaj želeli imeti nekaj tudi zase.

Marko Jonke, ki je bil ob ustanovitvi Rajske doline zelo navdušen nad Jeramovimi načrti, je dokaj hitro spoznal, da slovenska katoliška naselbina ni uresničila njegovih pričakovanj. Svoje razočaranje je v pismih delil tudi s prijatelji, ki so si o Jeramu in njegovi koloniji ustvarili svoje mnenje:

»...mi pišeš od tiste vaše kolonije kako ste zapeljani in praviš da sem srečen denisem nič nuter dal ja sam tebi pisal de daš zame 100\$ panisi bil tako hiter dabi ih uložil in zato sem ti jako hvaležen ampak če biti meni pisal de naj jaz tebi utakih rečeh pomorem ker nisbil mogoč dospet biti gotovo tvojo prošnjo u slišal na dalese čudim kako de vas je mogel pop prevarit saj vas kiste tiste kaj ste šli mačko u vreči kupit jast se ne čudim drugim ljudem nego vam kiste blizu nič niste znali kako stvar obstoji hvalili ste patako debise usaki človek na vašo hvalo podal nadalje mi pišeš de kdo bi mislil debi pop slovenski prevaril neznaš de je met usakem semenom plevela tako i met duhovni poznam duhovna tukaj u Red jaketu po imenu M. Pakiš ribenčan kije rekel dega ansam vidi debiga ustrelil keim je tako sramoto naredil in tulik ptruh zakaj ga vi sami met sabo ne obesite srečen je on denisem jest tistam prišel več ganebi iz dauna bilo čenebi hotel po postavi delat.«³¹

Do 19. junija je naselbino zapustilo že trideset ljudi, kar vsekakor še najbolje prikazuje razmere v »slovenskem raju«. Jeramu so očitali tiranstvo in ga imeli za diktatorja, ki skupaj s svojimi odborniki strahuje ljudi. Naselniki so živeli v zelo slabih stanovanjskih razmerah. V času njihove naselitve v

Rajski dolini so zgradili dve dolgi hiši in začeli postavljati tretjo. Kljub temu pa v njih ni bilo dovolj prostora za vse, zato so morale po štiri družine ali celo več stanovati pod eno streho. Med ljudmi je vladal strah, da bi v poletni vročini ne izbruhnila kaka nalezljiva bolezen. Tudi hrana je bila izredno slaba in le redko so dobili malo mleka za otroke. Pritoževali so se tudi, da je posestvo komaj dovolj veliko za deset družin, ne pa za 250 ali več. Postaviti bi morali pravila in dodeliti lastništvo, saj je bilo na Jeramovo ime zapisano vse imetje, pravice lastnikov pa niso bile zavarovane.

Po drugi strani so bili za neuspeh krivi tudi ljudje sami, ki se niso držali pravil in so ravnali po svoje. Klali so živino, jedli in pili, delati pa niso hoteli. Takšno ravnanje Jeramu ni bilo všeč. Ko ni šlo več drugače naprej, so februarja 1897 prodali vso živino, ki je na kmetiji še ostala. Z denarjem, ki so ga iztržili, je Jeram plačal drugi obrok na račun dolga.

Naselbina je začela naglo propadati. Tisti, ki so še imeli kaj denarja, so kolonijo zapustili, revnejši pa so v »katoliški domovini« garali vse do propada popolnoma zastonj. Smrt Petra Josipa Jerama je propad naselbine še pospešila. O njegovi smrti so se širile razne govorice. Še danes ne vemo natančno, kako je

Slovenci so si svoje hiše postavili na mestu, kjer so imeli pred njimi Indijanci plemena Yuki svoje taborne ognje (foto: Mark Nedzbala)

v resnici bilo. Govorilo se je o samomoru, pa celo o umoru. Resnica je verjetno to, da je 3. maja 1897, ko se je vračal iz bližnjega mesta Covelo, po nesreči utonil v reki Eel, ko je hotel s konjem prebresti naraslo vodo. Še pred smrtjo je prodal vse svoje imetje.

Skoraj ob istem času je v Rajski dolini v potočku, ki je tekel tik ob hišah slovenskih naseljencev, utonil eden od otrok. Vsi ti nesrečni dogodki, ki so hkrati zadeli naselbino, pa so Slovincem odvzeli še zadnje upanje in pogum.

Po Jeramovi smrti je naselbino prevzel v varstvo državni administrator, ki naj bi jo prodal na javni dražbi in z izkupičkom zadovoljil upnike in zemljiško družbo.

Z Jeramovo smrtjo so Rajsko dolino zapustili tudi zadnji kolonisti. Izgubili so prav vse, kar so v naselbino vložili. Raztepli so se na vse strani, največ pa jih je ostalo v Kaliforniji, predvsem v San Franciscu, kjer so okrepili tedaj še močno slovensko naselbino.

Po odhodu Slovencev iz Rajske doline se je med Američani, ki so živeli v okolici, razširila govorica, da je ob vznožju hriba nad hišami Slovencev zakopanih več zakladov. Nekateri so se sami prepričali o resničnosti legende in se razočarani razšli, saj so po dolgoletnem kopanju našli le nekaj tujih, verjetno avstrijskih kovancev.³²

Ob koncu 19. stoletja je bilo v mestih že težko najti zaposlitev, saj so se v kapitalističnem svetu od leta 1825 dokaj pogosto ponavljale gospodarske krize. Zato so nekateri rojaki iz Rajske doline odšli v kalifornijske zlatoiskalske kraje, da bi tudi tam poskusili najti srečo. Tudi Josip Demšar je po propadu slovenske katoliške naselbine v Rajski dolini odšel v Angels Camp, kjer se je preživljal z iskanjem zlata. V Rajsko dolino je vložil 125 dolarjev, zato ni čudno, da njegovi spomini na Jerama niso najlepši. Takole jih je opisal v svojem pismu, ki ga je 10. avgusta 1897 iz Angels Campa v San Francisco:

»Prosim demi kai piš koku kei iz Eden valei ali je use hudič uziju ali muje kei ostal deni s farijam ured usega niju debiga biu le prid uzijeu ket smoga mi poznal...«³³

Marko Jonke, ki je v Rajsko dolino vložil 1500 dolarjev v zlatu³⁴, je po odhodu iz slovenske kolonije iskal delo. V San

Franciscu je bilo tedaj veliko brezposelnih, zato se je Jonke pozanimal tudi, kako je z delom v drugih krajih in državah. Iz države Michigan mu je Martin Majerle poročal:

»...nadale mi pišeš deje tiste slabo za delo in da so slabi časi tukaj panič nepoznamo slabiga delo se ponekih jamah lahko dobi ponekih pane po sebn zatu kumpanijo je teško delo dobit kijast delam pa vendar sesčasoma kako ptakni zaslužki so pa prilični jast delam le po dani zmeraj pa imam 60\$ na mesec in use je dobro tukaj samo kaj je nevarno tukaj po jamah in zima je prehuda. Pišeš mi de če dela tiste nedobiš deboš šel kam udruge kraje mene pa zmeraj mika zati-stam keje toplo ali simislim da premikanje ni dobro je naj bol detiste ostanesh paglej za kakov komštet pakrum injest tistam prišel de minebojo zmeraj visli (whistle, angleško = piščalka, sirena, opomba P.C.-N.) plozali.«³⁶

Jakobu in Ani Cesar, staršema Mary Ancel iz San Franciscu, se je v Rajski dolini rodila njuna prva hči. Ob propadu katoliške naselbine so se vsi trije naselili v San Franciscu. Sprva so živeli v veliki revščini, kasneje pa se je njihovo življenje izboljšalo, predvsem zaradi pomoči Slovence Kukerja, lastnika Laibach Hotela. Težavno življenje in pomanjkanje je najbolj občutila deklica, ki je kmalu umrla.³⁷

Rajska dolina verjetno ne bi tako hitro propadla, če bi Jeram ostal živ. Finančno še niso bili na robu propada, pa tudi nekaj ljudi, ki so Jeramu še vedno zaupali in mu pomagali, je ostalo tam do konca.³⁸

Še danes ne moremo z gotovostjo trditi, ali je bila katoliška naselbina v Rajski dolini-prevara, kot so jo nekateri označevali, ali ne. Pretehtamo pa lahko celo vrsto vzrokov, ki so pospešili propad naselbine, seveda v skladu s skupimi viri, ki so nam na voljo.

Razmišljanje o problemih Rajske doline nas najprej pripelje do Jerama samega. Čeprav podatkov o Jeramovi osebnosti in značaju ni veliko, pa bi njegovih dejanj ne mogli pripisati avanturizmu, ampak prej želji po konkretnih delih in koristnosti. Bil je idealist³⁹ in njegov nemirni duh ga je gnal k tako tveganemu podvigu, kot je ustanovitev naselbine, ki je temeljila na socialističnem združništvu. Kljub vsemu pa je Jeram

ostal le utopist, o čemer priča njegova zahteva, da morajo naseljenci petdeset let delati na skupni zemlji, čeprav je prav gotovo imel za tako odločitev tehten razlog. Po mojem mnenju prebivalci Rajske doline še niso bili dovolj pripravljeni na samostojno gospodarjenje, čeprav jih je verjetno pri Jeramovi ponudbi prav to najbolj privlačevalo. Jeram vsaj nekaterim ni zaupal in je s takim sklepom hotel zavarovati naselbino pred razpadom.

Vzrokov za Jeramovo odločitev je bilo prav gotovo več. Nekaj jih najdemo tudi v njegovem delu. Leta 1889 je v Zgodnji Danici⁴⁰ pisal, da Slovenci premalo skrbimo za svoje rojake v Ameriki, ki so pogosto zelo osamljeni in potrebni pomoči. Irci, Nemci, Čehi in Poljaki dosti bolje skrbijo za svoje izseljence. Slovencem pa nihče ni svetoval, da bi se naseljevali skupaj v določenih krajih, zato so razkropljeni po vsej Ameriki, »*kjer narodno in versko propadajo*«. Tako lahko sklepamo, da sta Jerama skrbela eksistenca rojakov in njihovo versko življenje.

Jeram je imel dosti sovražnikov ali vsaj nasprotnikov. Duhovščini njegovo početje ni bilo všeč, ker so ga imeli za komunista. Seveda Jeram ni bil komunist. Bil je naprednejši od ostale duhovščine, ni pa imel komunističnih načel. Ivan Molek je bil socialist in je imel Jerama za goljufa. Misijonar Solnce⁴¹ je leta 1912 zatrdil, da so vsi slovenski duhovniki v Ameriki Jeramovim načrtom nasprotovali in so ga poskušali odvrniti od njih. Zaplotnik⁴² opravičuje naklonjenost Amerikanskega Slovenca in njegovega urednika Jožefa Buha naselbini, saj so mnogo slovenskih naselbin v Minnesoti ustanovili misijonarji prav s pomočjo slovenskega katoliškega časopisja. Buh je tudi sam kupil za 75 dolarjev delnic. Duhovniki so Jeramu tudi očitali, da zanemarja vero in da se preveč ukvarja z ekonomijo.

Duhovniki pa niso bili edini, ki so Jeramu nasprotovali. Tudi veliko ljudi, ki so vložili denar v nakup Rajske doline, se je kaj kmalu obrnilo proti njemu. Zelo verjetno je, da sami naseljenci niso bili pripravljeni za ustanovitev naselbine žrtvovati veliko lastnih materialnih sredstev. Še preveč so bili pod vtisom govoric o Ameriki kot o obljubljeni deželi in so zato po nekajletnem garanju pričakovali udobno in brezdelno življenje. Rajska dolina pa je potrebovala pridne roke, ne pa lenuhov. Ko so nekateri nezadovoljneži spoznali, da bo treba krepko poprije-

ti za delo, so začeli negodovati in pridobili na svojo stran še druge. Edino tako si lahko razlagamo dejstvo, da so si nekateri prišleki že takoj po prihodu v Rajsko dolino premislili in jo zapustili.

Verjetno pa je med izseljenci tudi do Jerama samega vladal določen odpor, ker je bil duhovnik in mu nekateri rojaki zato niso zaupali. Zanimiva je zgodba Martina Konde iz Semiča, ki je po propadu katoliške naselbine zavrzel katoliško vero in postal svobodomiselni liberalec. Nič čudnega, saj je v slovensko katoliško naselbino vložil 300 dolarjev.⁴³ Njegov odpor do vere in duhovščine je bil tako močan, da ju je hotel nadomestiti s svobodno mislijo. Leta 1902 je začel izdajati svoj časopis Glas svobode in čez dve leti ustanovil tudi novo društvo: Slovensko narodno podporno jednoto.⁴⁴

Mislim pa, da je neuspelemu poskusu močno botrovalo tudi neznanje. Naseljenci Rajske doline niso bili pripravljeni in usposobljeni za kmetovanje v novih razmerah. Slovenci, ki so prišli tja, so bili večinoma doma iz bajtarskih koč tedanje Avstro-Ogrske in niso bili vajeni obdelovanja obsežne posesti, kajti obdelovalni način je bil drugačen kot v stari domovini. Tudi pridobivanje živinske krme je bilo na hribovitem področju težje in povsem drugačno, kot so ga bili vajeni, zato živini niso mogli zagotoviti dovolj hrane. Večina kolonistov je najprej prišla v New York, Chicago in v premogovnike v Ohio in Pensilvaniji. Zato že več let niso imeli stikov z zemljo, v Ameriki pa dotlej nikoli niso poskusili kmetovati. Jeram bi moral ljudi, ki jih je zbral, najprej temeljito pripraviti za kmetovanje na velikih kalifornijskih farmah. Uspehu naselbine ne bi škodilo, če bi Jeram naseljence prej poznal. Tako bi bilo med njimi manj delomrznežev.

Jeram je v Amerikanskem Slovencu objavil seznam rojakov, ki so do 13. februarja 1896 kupili delnice za Rajsko dolino.⁴⁵ Od vsega 99 Slovencev (94 moških in 5 žensk), ki so že prispevali denar za naselbino, jih je bilo 18 iz Kalifornije. Med njimi je bil Štefan Pavlišič, ki je dal kar 700 dolarjev, najmanjši prispevek pa je bil 3 dolarje. Naseljenci so prišli še iz štiri-najstih drugih držav, in sicer iz Minnesote 18, iz Illinoisa 12, iz Ohia 9, 7 jih je bilo iz Pensilvanije, 5 iz New Mexica, iz Montane in iz New Yorka so prišli po 4, po trije iz Kolorada in Washingtona, dva iz Iowe in po eden iz Kansasa, Missourija,

Utaha in Wyominga. Skupaj so takrat zbrali 23.911 dolarjev.

Po vsem povedanem bi sklepali, da so bili Jeramovi nameni kljub vsemu humani. Slovenskim rojakom je poskušal najti stalno zaposlitev zunaj mest, ki jih niso bili vajeni. Obvarovati jih je hotel pred brezposelnostjo ter pred nestalnimi in negotovim zaslužkom v industriji.

Posestvo v Rajski dolini je danes mnogo večje, kot je bilo za časa Jeramove kolonije, saj obsega 27.000 akrov. Videti je kot pravo malo kraljestvo. Rajska dolina sama leži skrita v notranjosti posestva, vsa obdana z gozdovi in gorami. Tam je tudi danes, tako kot v Jeramovih časih, središče posestva s kmetijo in glavnimi gospodarskimi poslopi. Od glavnega vhoda v ranč pa do kmetije vodi gozdna cesta. Za nas Slovence, ki nismo vajeni ogromnih ameriških razdalj, je velikost posestva naravnost osupljajoča. Tako sem si ob obisku v Rajski dolini zlahka predstavljala občutke Jerama in njegovih varovancev ob prihodu v Eden Valley.

Lastniki posestva, družina Harrah, sicer živijo v Willitsu. Pred nekaj leti so si kupili majhno letalo in v Rajski dolini zgradili pristajalno stezo. Tako jim je posestvo dosti bolj dostopno, potovanje pa skrajšano z nekaj ur na nekaj minut. Ob času, ko sem jih obiskala, so gradili na bližnji reki jez z zbiralnim jezerom za manjšo električno centralo.

Na posestvu je redno zaposlenih nekaj pravih kavbojev, ki skrbijo za živino in krmo. Poleg tega pa se lastniki ukvarjajo tudi s prodajo sekvojevega lesa.

Lastnica posestva Janet Harrah se zelo zanima za zgodovino Rajske doline. V bližini današnje kmetije, na mestu, kjer so stale hiše Slovencev, še pred tem pa so imeli tam Indijanci plemena Yuki svoj taborni ogenj, je sama z izkopavanjem našla toliko indijanskih puščic, da bi z njimi napolnila muzej. Zbrala je številne podatke od indijanskih časov pa do današnjih dni, usoda Slovencev pa ji je bila skoraj neznana. Tako sva bili ob srečanju obe zadovoljni: ona je z mojim pripovedovanjem o Slovencih in Jeramu zapolnila vrzel v zgodovini svojega posestva, jaz pa sem našla manjkajoči in pozabljeni kamenček iz mozaika zgodovine Slovencev v Kaliforniji.

OPOMBE

1. Janez Stanonik, Andrej Bernard Smolnikar, Slovenski koledar 1962, Ljubljana 1962, str. 170-174; Janez Stanonik, Longfellow and Smolnikar, Acta Neophilologica, št. 1, Ljubljana 1968, str. 3-36
2. Joseph Connors, Journey Towar Fullfillment, St. Paul, Minnesota 1895
3. Janez L. Zaplotnik, Peter Josip Jeram (v nadaljevanju Zaplotnik), Ave Maria koledar, Lemont 1958, str. 75
4. Peter Majerle se je rodil leta 1856 v Predgradu in umrl leta 1923 v San Franciscu.
5. Pismo Petra Majerleta iz Predgrada 18. septembra 1895 prijatelju Marku Jonkeju v San Francisco.
6. Zaplotnik, str. 76
7. Zaplotnik, str. 77-78; Ivan Molek, Rajska dolina (v nadaljevanju Molek), Ameriški družinski koledar, Chicago 1931, str. 34
8. Leta 1855 je bila blizu Rajske doline ustanovljena nemška utopična naselbina, sledila ji je norveška leta 1890. Po propadu Jeramove kolonije pa so bile v okraju Mendocino leta 1912 ustanovljene še finska in ruska ter leta 1921 škotska. V šestdesetih letih so svojo agrarno kolonijo osnovali celo hipiji.
9. Pismo Petra Majerleta iz Predgrada prijatelju Marku Jonkeju v San Francisco 3. decembra 1895.
10. Pismo Petra Majerleta iz Predgrada 11. januarja 1896, prijatelju Juretu Šterku v San Francisco.
11. Peter Josip Jeram, Poziv Slovencem v Ameriki in stari domovini, Novice gospodarske, obrtniške in narodne, LXXX/1895, list 50, str. 489-490
12. Ibid.
13. Pismo Martina Majerleta iz Delaware Mine prijatelju Marku Jonkeju v San Francisco 2. februarja 1896.
14. Pismo Martina Majerleta 23. februarja 1896 prijatelju Marku Jonkeju v San Francisco.
15. Nedatirano pismo Marka Blutha iz Soudana v Minnesoti prijatelju Marku Jonkeju v San Francisco.
16. Nedatirano sporočilo Marka Blutha iz Soudana v Minnesoti.

17. Molek, str. 34-35
18. Spisek Slovencev, ki so do 13. februarja 1896 kupili delnice za Slovensko katoliško kolonijo, je objavil tudi Ivan Molek. Glej: Molek, str. 35
19. Zaplotnik, str. 79
20. Molek, str. 37
21. Ameriški časopis Republican Press iz Ukiah je 28. februarja 1896 poročal o novi naselbini v članku z naslovom A Catholic Colony Purchase of Eden Valley Ranch by Austrians. Ponatisnil ga je tudi Molek. Glej: Molek, str. 37
22. Molek, str. 36
23. Avtor članka je pripadal protikatoliški organizaciji A.P.A. (American Protestant Association). Še danes ameriški protestantje, ki so najmočnejša verska skupina v Združenih državah Amerike, zaničujejo katolike.
24. Pismo je ponatisnjeno v Ameriškem družinskem koledarju, Chicago, 1931, str. 39
25. Zaplotnik, str. 79
26. Pismo Georga Šterka iz Rajske doline 25. maja 1896 prijatelju Marku Jonkeju v San Francisco.
27. Ibid.
28. Ibid.
29. Ibid.
30. Molek, str. 39
31. Pismo Martina Majerleta iz Red Jacketa v Michiganu 9. januarja 1897 prijatelju Marku Jonkeju v San Francisco.
32. Lilburn Gibson, 74 Years in Mendocino County, str. 13
33. Pismo Josipa Demšarja iz Angels Campa 10. avgusta 1897 prijatelju Marku Jonkeju v San Francisco.
34. Po pripovedovanju Rudyja Troye iz San Francisca.
35. S sireno so v ameriških premogovnih krajih naznanjali začetek in konec dela.
36. Pismo Martina Majerleta iz Red Jacketa v Michiganu, 9. januarja 1897 prijatelju Marku Jonkeju v San Francisco.
37. Po pripovedovanju Mary Ancel iz San Francisca.
38. Zaplotnik, str. 80-81
39. Zaplotnik, str. 69: »Kalifornijci, ki so ga osebno poznali, so ga imeli za velikega idealista, ne pa za praktičnega človeka.«

40. Zaplotnik, str. 74
41. Zaplotnik, str. 79
42. Ibid.
43. Molek, str. 32 in 35
44. Ana Praček Krasna, Moja ameriška leta, Koper 1980, str. 219-220
45. Molek, str. 35

ABSTRACT

THE VALLEY OF EDEN

P o l o n c a C e s a r - N e d z b a l a

In the second half of the Nineteenth Century a large number of utopian colonies flowered all over the United States. They included many immigrants and Slovenes were no exception.

Slovene clergyman Peter Josip Jeram decided to establish a Catholic colony in the Valley of Eden in northern California. He intended to lead Slovenes there from all parts of the United States and to save them from degradation in the cities.

Peter Josip Jeram was born in 1857 in the Gorenjsko (Lower Carniola) region. After having finished lower high school, he went to the United States where he continued his studies and became a priest. For some time he served in Minnesota and South Dakota, and he went to California in 1894.

In the fall of 1895 Jeram started to realize his idea of a Catholic settlement. With the aid of Slovene newspapers he began collecting funds for the purchase of an Eden Valley property. The response of his countrymen was enormous. In the short time Jeram collected the funds necessary for the downpayment the bank requested, and in early 1896 he bought the property. The rest of the money was to be paid in instalments. The first 53 Slovenes came immediately, and others kept coming. In early spring 1896, 200 Slovenes were in the Valley of Eden.

Jeram intended to settle 400 people in the Valley. In the first years the settlers would work on the common land.

Afterwards, when the enterprise was doing well, the land would be divided. A small committee helped Jeram run the colony.

Soon came complaints and many left the colony. The greatest source of discontent was Jeram's decision that colonists would tend common land for fifty years.

After that, the colony went rapidly downhill. Only those who had no money for departure remained. The death of Peter Josip Jeram in May 1897, when he drowned in the flooded river Eel, only accelerated the decline of the colony. After Jeram's death, the last colonists left the land. The majority of them resettled in San Francisco.

In founding the Catholic colony, Jeram had many opponents. The clergy charged that he was a communist, while the socialists held him to be a crook.

The main reason for the downfall of the colony was its utopian social order. Jeram should have given the people freedom to work on their own land. His intentions, though, were humane since he wanted to save his countrymen from the city life they were unaccustomed to and offer them a permanent income.

The present owners of the Valley of Eden property built nearby a small airport, a power plant and a lake.